

dalosament negligit pels espanyols, no ha de gaudir de cap dret oficial i, segons creu i espera Unamuno, és destinat igualment a morir. En aquest capítol, ben traçat i exposat com és, trobo a faltar un cert esperit crític necessari per a avaluar com es pertany i serenament les arbitràries opinions d'Unamuno.

En el seu vocabulari Unamuno pretén de copsar la pura espontaneïtat, d'emprar les formes populars més properes a la terra i les que ell creu més etimològiques. Arriba àdhuc a inventar popularismes artificials sobre la base de la gramàtica històrica, tals com SIGNIFICARE > *aseñiguar*, FRUCTIFICARE > *afruchiguar*, seguint el model de MORTIFICARE > *amortiguar*. Aquesta absurditat és, crec, una mostra ben clara de com és de terriblement intel·lectual el culte de l'espontaneïtat tan car al gran Rector de Salamanca.

Les típiques invencions verbals unamunianes, tals com *nivola*, *intrahistoria*, *cocotologia*, etc., són d'una categoria ben diferent, perquè corresponen a un nou concepte literari, però aquesta característica degenera també massa sovint en un joc etimològic de pedant estrofolari.

En parlar del concepte unamunià de l'obra literària — darrera secció de l'estudi —, Huarte demostra una vegada més l'extraordinària importància que Unamuno dóna a l'etimologia, i explica curiosament el seu conceptisme en el gust d'ajuntar sinònims i antònims — *paz* i *guerra*, *todo* o *nada*, v. g., les antítesis i els capritxosos jocs de paraules de què abusava tant. El seu menyspreu absolut de l'estil i de la forma és, per a qui això escriu, un símptoma evident de l'antiintel·lectualisme d'un home rematadament intel·lectual, i potser el defecte capital de la seva creació literària.

Només cal afegir a aquestes reflexions que l'estudi que els dóna origen és en general equilibrat, seriós i gairebé exhaustiu, i que hauran de començar amb aquest volum tots els qui voldran aprofundir el tema altament suggestiu de les idees lingüístiques d'Unamuno.

Geoffrey RIBBANS

«Homenaje a Millás-Vallicrosa». Vols. I-II Barcelona, CSIC, 1954-1956. 812 pàgs. ; 582 pàgs.

L'any 1950, el Prof. Josep M. Millàs i Vallicrosa celebrava el vint-i-cinquè aniversari de la seva docència universitària. En aquesta avinentesa, amics i deixebles de l'illustre mestre reuniren en una miscel·lània d'homenatge setanta-un treballs científics dedicats a expressar-li l'admiració que sentien envers ell i la seva obra. El contingut de les setanta-una col·laboracions gira a l'entorn de les tres directrius fonamentals de l'especialització del Prof. Millàs: cultura hebraica, cultura aràbiga i història de la ciència. La cultura romànica no hi és, doncs, directament representada, bé que, per la interferència històrico-cultural dels pobles jueu, aràbic i romànic, ben sovint els estudis sobre un camp interessin els altres, i que el desig de fer acte de presència en la miscel·lània féu que alguns amics de l'homenatjat hi figurin amb aportacions de llur especialitat més que no pas del mestre al qual apareixien dedicades. Ens proposem de presentar ací els treballs publicats en la miscel·lània Millàs que tracten de temes d'interès per a la cultura romànica peninsular (llengua, literatura, història). Deixem, doncs, de banda, els estudis exclusivament dedicats a les

cultures semítiques i a la història de la ciència, encara que constitueixin el nucli fonamental dels dos volums.¹

Sobre la història del poble jueu o de l'islam, en relació amb la nostra, o dels jueus i àrabs que vivien a la Península, o que en foren expulsats, trobem, en primer lloc, l'estudi sobre *Las comunidades israelitas bajo los primeros Sultanes* (I, 45-65), per M. ARRIBAS PALAU, que documenta diverses notícies sobre la vida dels jueus al Marroc durant la segona meitat del segle XVI, i la influència de llur acció al país. — Les *Ordenaciones relativas a los judíos gerundenses*, per LLUÍS BATLLE I PRATS (I, 83-87), són unes quantes disposicions, promulgades a Girona als segles XIV i XV, dirigides a evitar influències entre cristians i jueus, algunes d'elles, com tan sovint ocorria, ben vexants per als jueus residents; interessants com a documents lingüístics. — F. CANTERA: *Solomó Ha-Levi, rehén en Inglaterra en 1389* (I, 301-307), publica un salconduit estès per Ricard II d'Anglaterra, el 1388, que explica el veritable sentit del sojorn, abans quelcom enigmàtic, del conegut jueu burgalès a Anglaterra. — E. GARCÍA GÓMEZ: «*El collar de la paloma*» y la medicina occidental (I, 701-706) assenyalà la relació i l'empremta que en obres de medicina poden haver marcat alguns temes literaris, concretats ací en una anècdota sobre característiques d'un infant degudes a circumstàncies del període de gestació. — ÀNGELES MASIÀ: *Aportaciones al estudio de los «pastorellos» en la Corona de Aragón* (II, 9-30) ens fa conèixer, sobre una bona col·lecció de documents, l'afer dels *pastorellos*, gentes de baixa extracció social, aplegades amb el pretext d'organitzar una croada a Terra Santa, però que, en realitat, infligiren greus persecucions als jueus; ací veiem aquest cas aplicat a la nostra terra l'any 1320, i les mesures que les autoritats prengueren per tal d'evitar excessos. — MICHAEL MOLHO: *Le Judaïsme grec en général et la communauté juive de Salonique en particulier entre les deux guerres mondiales* (II, 73-107) estudia el paper dels jueus de Salònica en el primer període del segle actual, en la vida econòmica, intel·lectual, política, i les seves crisis i dificultats. — J. A. VAN PRAAG: *La destrucción de la comunidad sefardí de Amsterdam* (II, 187-196) dóna detalls de la persecució antisemita a Holanda durant la segona guerra mundial (1940-1944). — DAVID ROMANO: *Los hermanos Abenmenassé al servicio de Pedro el Grande de Aragón* (II, 243-292) és un documentat estudi, sobre moltes peces de l'Arxiu Reial de Barcelona, dels serveis, públics i privats, dels germans Abenmenassé al Rei i a la Corona, des del càrrec de metge reial al de diverses ocupacions de caràcter polític; publica divuit documents. — CECIL ROTH: *The Spanish exiles of 1492 in Italy* (II, 293-302) estudia la dispersió, per les terres d'Itàlia (Nàpols, Gènova, Roma), dels jueus expulsats a la fi del segle XV.

Dintre el grup d'estudis sobre els jueus espanyols escampats, des d'aquesta època, per tot Europa, sobretot a l'Est, i pel nord d'Àfrica, cal destacar aquells que ens interessan d'una manera especial per les dades que ens forneixen sobre el parlar anomenat *jueu-espanyol*, que, com és sabut, conserva, encara avui, una sèrie de trets arcaics que ens permeten de conèixer determinades característiques del castellà de la catorzena centúria. Així, M. J. BERNARDETE: *Cultural erosion among the Hispano-levantine Jews* (I, 125-153) constitueix una notable aportació a la història cultural dels jueus expulsats, en la qual sobresurten

1. Dins els diferents grups de col·laboracions (establerts per nosaltres), seguim l'ordre alfabètic d'autors; en l'*Homenaje* hi ha un sol ordre alfabètic general, sense cap classificació lògica.

unes notes sobre la llengua, no pas de tipus gramatical, sinó de la dita història externa del parlar, sobre les vicissituds del seu ensenyament i assimilació. — MORDECAI KOSOVER: *Ashkenazim and Sephardim in Palestine (A Study in Intercommunal Relations)* (I, 753-788), tracta un important capítol de les relacions entre comunitats jueves, però ens interessa sobretot per la part dedicada als préstecs del jueu-espanyol al *yiddish* de Palestina, i amb aquest caràcter són estudiats quaranta-cinc mots, habituals en *yiddish*, que procedeixen sens dubte del jueu-espanyol, per raons fonètiques, textuais, històriques i d'altra índole que hom dona; notem que no sempre el mot manllevat és romànic, sinó que n'hi ha d'hebreus, però en la forma típica dels parlars sefardites. — MAX A. LURIA: *Judeo-spanish and Mexican speech* (I, 789-810), és un curiós treball de comparació interdialectal: tenint en compte que en el castellà de Mèxic concorren una sèrie de factors d'història externa idèntics als que han determinat l'estancament i l'arcaisme del jueu-espanyol d'Orient, hom ha establert els paral·lelismes entre els tractaments, sobretot fonètics, i de morfologia verbal, en ambdós dialectes, que coincideixen d'una manera que seria sorprenent si el preàmbul no ens n'hagués demostrat la procedència.

Una altra sèrie de contribucions ens fan abocar al fenomen que ha estat anomenat «hibridisme cultural hispànic». El contacte entre dos mons tan diferents té manifestacions típiques, i ací ens n'hem de fer ressò. SIMON BERNSTEIN: *Two unknown Hebrew-spanish «Lamentations»* (I, 155-163) publica un fragment inèdit de les Lamentacions bíbliques, amb la particularitat que, als clams per la destrucció de Jerusalem i del temple, se n'hi afegeixen deu sobre les persecucions dels jueus a Espanya, esmentant les ciutats on aquests fets havien tingut lloc; les referències van de la meitat del segle XII fins al 1412, i segurament no acabava ací, si pensem en la manera brusca com ara el text queda interromput. — J. BOSCH VILÀ: *Escrituras oscenses en aljamía hebraico-àrabe* (I, 183-214), és un altre testimoni de la barreja cultural de les tres races i religions: set escriptures redactades en àrab (amb fórmules jurídiques hebraïques), però en caràcters hebraïcs cursius, i amb incrustacions en hebreu-romànic (noms comuns, de persona i de lloc), dels segles XIII i XIV, a Osca. — IRENE GARBEL: *The pronunciation of Hebrew in Medieval Spain* (I, 647-696) és un treball molt important per a la història de la fonètica hebraica: estudia la pronunciació de l'hebreu a la Península Ibèrica, a l'època medieval fins a l'expulsió dels jueus a la fi del segle XV; però ací és esmentat sobretot per la relació que té amb la fonètica romànica de la Península; en efecte, són, entre altres, fonts d'informació per a aquest article, les transcripcions de mots hebreus en textos àrabs, castellans i catalans, les transcripcions de textos i de mots en aquestes llengües per autors que escriuen en hebreu, i les rimes en poemes en hebreu i bilingües i trilingües; com és natural, l'hebreu apareix sota diverses modalitats de pronunciació, segons la llengua a través de la qual era transcrit: així, a les terres de llengua catalana, la pronunciació de l'hebreu rebia la influència del sistema fonètic català, i el mateix ocorria pertot. L'estudi és basat molt sovint en dades toponímiques, i segueix l'ordenació metòdica més adequada, tractant els sons, de primer consonàntics, després vocàlics, segons llurs punts d'articulació. — J. SCHIRMANN: *Un nouveau poème hébreu avec vers finaux en espagnol et en arabe* (II, 347-353), publica una *muwassaha* hebraica amb la tornada en la típica barreja d'àrab i mossàrab; en dona la transcripció i una traducció francesa. — J. L. TEICHER: *The Latin-hebrew school of translators in Spain in the twelfth century* (II, 403-444), estudia quatre

traduccions del llatí a l'hebreu (de Gumdissalinus, Isaac Israeli, Costa Ben Lucas i Ibn Gabirol), com a mostra de l'activitat de l'escola; de cadascun té en compte els manuscrits, característiques de la traducció, difusió de l'original, estil, etc.). — ELÍAS TERÉS: *Algunos aspectos de la emulación poética en Al-Andalus* (II, 445-466), tracta de la reacció dels poetes andalusos davant el cultiu de la literatura oriental, de la qual culturalment depenien; el treball apareix centrat al volt d'una *risāla* d'abū 'Amir b. Šuhayd.

Acostant-nos, ara, a aquells treballs que, per llur temàtica, interessin més directament les lletres romàniques, esmentem, en primer lloc, dues contribucions sobre toponímia. La primera, de JAUME BUSQUETS I MULET: *El códice latinoarábigo del Repartimiento de Mallorca (texto árabe)* (I, 243-300), és la publicació del text aràbic del famós *Repartiment* de Mallorca, inèdit, tret d'un còdex que en conté dues versions, una de llatina (ja publicada pel mateix autor), i l'altra, aràbiga, que apareix publicada ací; hom discuteix la possibilitat que aquest còdex sigui l'original, però almenys no hi ha cap dubte que conté un dels textos més antics, i que és indispensable per a l'estudi dels còdexs restants; ben coneguda és la importància del *Repartiment* per al coneixement de la toponímia mallorquina i de la topografia urbana de Palma al segle XIII; ultra el text aràbic transcrit, hi trobem una útil traducció castellana, així com una descripció del còdex, índexs de topònims, apèndix amb unes correspondències llatines, i bibliografia.² — F. MATEU I LLOPIS: *Sobre la identificación toponímica de «Elota»* (II, 31-39), estudia les diferents possibilitats d'interpretació del nom de lloc Elda, a la província d'Alacant, en un illot de castellà dins el domini lingüístic català, des de tots els punts de vista: geografia romana, numismàtica, història eclesiàstica, història política, toponímia, etcètera.

Dos treballs hi trobem dedicats a la lingüística i a la dialectologia catalanes. A. M. BADIA I MARGARIT: «*Alcalde*». *Difusión de un arabismo en catalán* (I, 67-82) presenta la distribució moderna d'*alcalde*, *batlle*, i altres formes equivalents, en els dialectes catalans, justificant la prioritat moderna d'*alcalde* per castellanisme, i fent veure que en la terminologia político-administrativa la llengua oficial té una influència desconeguda en el vocabulari comú. — A. GRIERA: *Fortuna de «maurus» en catalán* (I, 721-724), assenyala la irradiació de *moro* en català, que en alguns casos (*blat de moro*, *figuera de moro*, *torres de moros*) ha esdevingut ben característic; a continuació insereix el vocabulari, que més aviat peca de generós (amb el desig d'enriquir-lo), d'una setantena de mots catalans formats damunt el primitiu *moro*.

Algunes contribucions pertanyen a la història literària romànica. A la castellana interessa la de TOMÁS GARCÍA FIGUERAS: «*El sacrificio de Isaac*» (*Romance de asunto bíblico*) (I, 697-700), on hom reproduïx la versió d'aquest romanç, recollit a Larache, amb un brevíssim comentari. — A la catalana, dues col·laboracions ben importants: JOAQUIM CARRERAS I ARTAU: *Arnau de Vianova y las culturas orientales* (I, 309-321), estudia la natura de les relacions d'Arnau amb la cultura aràbiga (assimilació dels seus coneixements, de la medicina clàssica — en les obres arnaldianes de més to — i de les ciències ocultes — en les seves obres no acadèmiques —), amb la cultura judaica (prescindí de l'aspecte científic, i es fortificà en una actitud religiosa, antijudaica, la qual cosa no li

2. Cf., sobre aquest treball, la nota de M. SANCHIS I GUARNER, en aquest mateix volum d'*ER*, pàgs. 195-196.

impedí d'aplicar alguns procediments exegetico-gramaticals habituals entre els jueus), i amb la cultura bizantina (menys conegudes aquestes relacions, Arnau aprengué un xic de grec ja gran, amb una finalitat complementària de la seva cultura; es val de les seves relacions amb uns monjos del mont Athos per a difondre el seu ideari a l'Orient bizantí). — L. FARAUDO DE SAINT-GERMAIN: *El texto de los «Mil proverbios» de Ramón Llull atribuido a Salomón en un códice valenciano del siglo XIV* (I, 551-586), edita el text dels *Mil proverbis* de Ramon Llull, segons la versió d'un manuscrit valencià, que tradicionalment havia estat considerada com una de les moltes versions medievals dels *Proverbis* de Salomó; interessa aquesta segona versió d'un text que fins ara consideràvem únic, el del còdex *dominicà*, de Mallorca; el llenguatge del manuscrit de Mallorca essent més acurat que el del manuscrit valencià, l'editor supleix les diferències d'aquest amb les dades d'aquell, sempre amb les indicacions pertinents. — M. DE RIQUER: *La leyenda de la Infanta Doña Sancha, hija de Don Jaime el Conquistador* (II, 229-241), estudia, partint de dos fets llegendaris (les campanes que toquen soles i la carta identificadora de la Infanta morta), que Juan Manuel atribueix a la mort de Sança, filla del rei *Conquistador*, la formació i la difusió d'ambdues llegendes, les quals apareixen documentades en diverses peces literàries romàniques que hom analitza.

Assenyalem, finalment, dos treballs, no classificables en cap dels grups anteriors, però que esmentem perquè es refereixen a la nostra terra i a la nostra història cultural: són *Algunos problemas arqueológicos de la provincia de Gerona durante el paleolítico y epipaleolítico*, de L. PERICOT (II, 149-153), comentaris sobre la situació crucial d'aquest racó del nord-est de la Península, ja en època prehistòrica, i *Actualidad de Luis Vives ante la pedagogía moderna*, de F. DE URMENETA (II, 471-482), fixació d'una línia general de les idees de Vives quant a l'educació, tretes de les seves obres.

Aquestes són, doncs, les aportacions a la miscel·lània Millàs que ens ha semblat interessant de destacar ací, i que constitueixen només una meitat molt escassa del conjunt d'articles dedicats a l'illustre home de ciència, a qui, en aquesta nova ocasió, reiterem la nostra adhesió i gratulació.

A. M. BADIA i MARGARIT